

УДК 338.26
JEL: Q12, Q15

Максим Горіховський

*Подільський державний аграрно-технічний університет
Україна*

РОЗВИТОК ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ І ЇХНЄ МІСЦЕ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ РЕГІОНУ

У статті проаналізовано стан і проблеми розвитку фермерських господарств на прикладі Хмельницької області. Досліджено структуру земельного фонду регіону й динаміку виробництва сільськогосподарської продукції за категоріями господарств, проведено порівняння розмірів земель фермерських господарств області із фермерами провідних країн світу. Проаналізовано умови та можливості, які б покращили конкурентоспроможність фермерських господарств.

***Ключові слова:** фермерські господарства, конкурентоспроможність, земельні ресурси, виробництво, розвиток, аналіз.*

Максим Гориховский

*Подольский государственный аграрно-технический университет
Украина*

РАЗВИТИЕ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ И ИХ МЕСТО В АГРАРНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ РЕГИОНА

В статье проанализированы состояние и проблемы развития фермерских хозяйств на примере Хмельницкой области. Исследована структура земельного фонда региона и динамика производства сельскохозяйственной продукции по категориям хозяйств, проведено сравнение размеров земель фермерских хозяйств области с фермерами ведущих стран мира. Проанализированы условия и возможности, которые бы улучшили конкурентоспособность фермерских хозяйств.

***Ключевые слова:** фермерские хозяйства, конкурентоспособность, земельные ресурсы, производство, развитие, анализ.*

Maksym Gorikhovskiy

*State Agrarian and Engineering University in Podilya
Ukraine*

DEVELOPMENT OF FARMS AND THEIR ROLE IN AGRICULTURAL PRODUCTION OF REGION

The article analyzes the land fund of Khmelnytsky region, the dynamics of the production of agricultural economic output by types of farms, as well as a comparison with the size of the area of the farm with farmer households in other countries. Also, conditions were analyzed and opportunities that improve the competitiveness of farms.

The paper reveals the modern challenges and opportunities for agricultural production in the Khmelnytsky region. The central object of research is the farm, as one of the key elements of sustainable development of the region in the context of the development of rural areas and communities. Also, the relationship was analyzed between farm size and competitiveness, as well as given the factors that would improve the competitiveness of farm data. From our research shows that the development of agriculture as a whole Khmelnytsky region still has potential, but only if increasing the number of farms and small and medium enterprises. With the consolidation of enterprises Khmelnytsky region could lose by charging taxes and the budget will face a global problem of unemployment in rural areas as farmers keep themselves and their families, family. In addition, the farmer will develop its rural areas and local communities.

Key words: farms, competitiveness, land resources, production, development, analysis.

Постановка проблеми. Фермерські господарства повинні зайняти вагоме місце в розбудові та розвитку громад і почати процес відтворення соціально-економічного потенціалу регіону. Розвиток фермерських господарств базується в основному на земельному й людському капіталах. Центральний об'єктом дослідження виступає фермерське господарство як один із ключових елементів сталого розвитку регіону в контексті розвитку сільських територій і громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику із цієї тематики висвітлено в працях таких вітчизняних учених, як: Л. А. Гаврилюк [1], Є. О. Колеснік [8], Л. М. Прокопчук [5], І. С. Сіліна [8], М. Г. Ступень [7], В. А. Табінський [8], А. Д. Чикуркова [9] та закордонних: С. В. Barrett [10, 11], М. F. Bellemare [11], J. J. Assunc [12], J. A. van Vliet, A. G. T. Schut, P. Reidsma, K. Descheemaeker, M. Slingerland, G. W. J. van de Ven, K. E. Giller [13], P. Collier, S. Dercon [14], R. L. Lamb [15], S. Dercon, P. Krishnan [16]. Проте є потреба в продовженні дослідження проблематики економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції на регіональному рівні та ролі фермерських господарств у формуванні продовольчої безпеки регіону.

Мета статті. Основна мета цього дослідження полягає в аналізі стану виробництва сільськогосподарської продукції в усіх категоріях господарств на прикладі Хмельницької області з урахуванням потенційних можливостей для розвитку фермерських господарств регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фермерське господарство (ФГ) – форма підприємницької діяльності громадян зі створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробленням і реалізацією з метою одержання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства [6].

Процес інтеграції України в європейське товариство потребує нових підходів до використання економічного, людського та природно-ресурсного потенціалу регіонів, що забезпечить досягнення якісно нового рівня

ефективності й конкурентоспроможності економіки та життя населення. Особливе місце в економічній системі належить малому підприємству, яке відіграє важливу роль у насиченні ринку споживчими товарами та послугами повсякденного попиту, створенні додаткових робочих місць. Воно, як правило, має високу мобільність, раціональні форми управління, формує новий соціальний прошарок підприємців-власників [9].

Одним із дискусійних положень в економічному просторі є співвідношення між розміром ферми та продуктивності землі, це питання широко обговорюють у наукових колах протягом десятиліть як українські вчені, так і закордонні. У наукових працях неодноразово наводили ряд причин і пояснень у зворотній залежності між розміром земельного банку фермера та продуктивності використання земель. У результаті досліджень було наведено ряд причин.

Перша причина в українських реаліях полягає в недосконалому ринку факторів, уключаючи невдачі під час формування земельного банку, залучення кредитних коштів або інвестицій, відсутності страхового ринку та врегульованого ринку праці [10, 12, 16]. Через неспроможність одного з ринків ефективно працювати фермери не можуть ефективно використовувати свій потенціал під час виробництва своєї продукції. Важливою причиною недосконалому ринку праці в Україні є те, що вартість робочої сили, уключаючи податкове навантаження й сезонність сільського господарства, для фермера, який використовує найману працю, в більшості випадків є не вигідною, по-перше, збільшується використання власних коштів, по-друге, працівники менше мотивовані. Тому, працюючи на малих фермах, кращим є використання членів сім'ї або родини як робочої сили, але коли площі ФГ великі без найманої праці не обійтись, тому працівників приймають тільки на сезон збирання врожаю, а після закінчення звільняють за згодою двох сторін.

Другою причиною є взаємозв'язок між продуктивністю використання земельних ресурсів і розміром ФГ. Важливою складовою частиною є рівень родючості ґрунту, який істотно впливає на врожайність і зменшує витрати під час внесення добрив. Крім того, важливу роль відіграють методи ведення сільського господарства та методи виробництва, при цьому вони можуть варіювати залежно від розміру ферми, що призводить до відмінностей в урожайності й продуктивності [11, 15].

Третьою причиною є пояснення продуктивності земель. У ролі однієї з невирішених проблем є те, що великі господарства не можна розглядати як точні копії малих. Стимули використання ресурсів змінюються залежно від масштабів виробництва. Більші за розміром ФГ використовують інші технології, ніж дрібні господарства. Більшість емпіричних досліджень щодо продуктивності земель засновані на попередніх даних й економетричних моделях, які можуть не показувати лінійність, і, як правило, часто накладають загальну специфікацію (параметри) для всієї вибірки. Крім того, діапазони шкали, які дозволені в моделі можуть бути занадто малими для вимірювання

ефекту масштабу [7].

Факторами, що стримують розвиток малого бізнесу в Україні, є недосконалість законодавчої бази щодо державної підтримки малого підприємництва, наявність значної кількості адміністративних бар'єрів на державному та місцевому рівнях, складність доступу до фінансово-кредитних ресурсів, вади чинної системи оподаткування, інфляція, низька платоспроможність населення, недостатнє інформаційне та консультативне забезпечення, нерозвинена інфраструктура підтримки підприємництва й ін. [9].

На нашу думку, ФГ, що функціонують у Хмельницькій області, можна поділити на кілька типів:

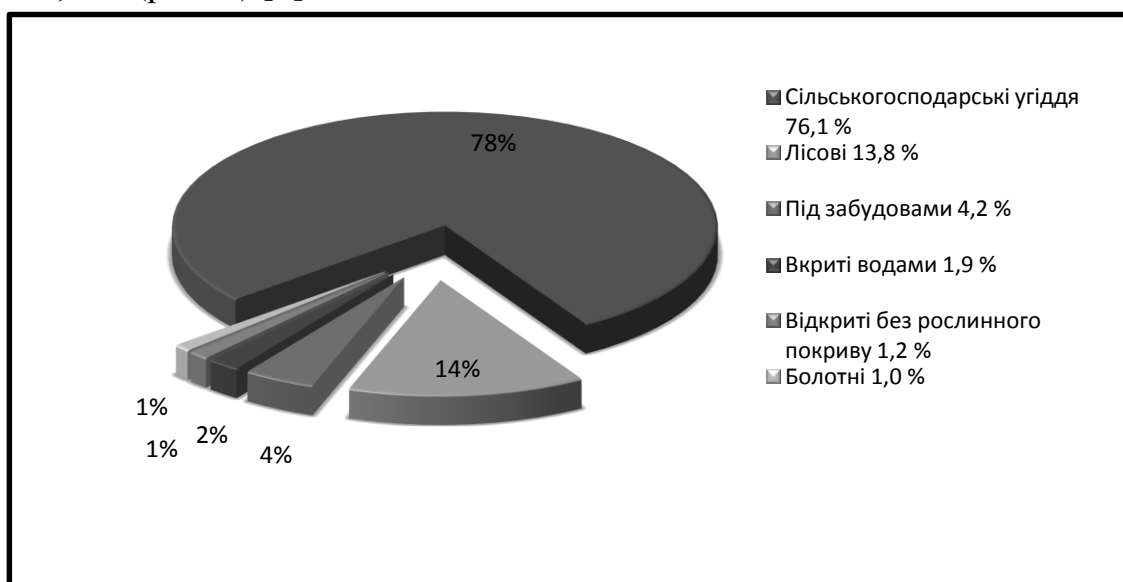
1. Засноване на базі переходу із КСП у фермерське господарство.

2. Засноване фермером на базі своїх паїв і сім'ї, що одержані в результаті розпаювання.

3. Засноване на базі власного земельного банку й орендованих паїв в односельців.

4. Ведення ФГ в нішевому сегменті (вирощування грибів, лікарських рослин, розведення ВРХ, овець та інше) [2].

Для наглядної картини необхідно розглянути земельний фонд досліджуваної області, який становить 2062,9 тис. га. У структурі земельного фонду майже $\frac{3}{4}$ території зайнято сільськогосподарськими землями (77,8 %), з них частка сільськогосподарських угідь становить 76,0 %, у тому числі ріллі – 60,8 %, багаторічних насаджень – 2,0 %, сіножатей і пасовищ – 13,1 %. Під лісами та лісовкритими площами зайнято 13,9 % території, забудовані землі займають 4,1 %, болота – 1 %, інші землі (піски, яри, зсуви й т.д.) – 1,2 %, під водою 2,0 % (рис. 1) [3].

Рис. 1. Розподіл земель Хмельницької області за категоріями, 2010 р.

Джерело: побудовано автором за джерелом [3].

За рік у земельному фонді області в розрізі основних угідь і функціонального використання земель відбулися незначні зміни. Площа

сільськогосподарських угідь зменшилася на 0,1 тис. га, у свою чергу відбулося збільшення забудованих земель.

Зміни в площах сільськогосподарських та інших угідь відбуваються на підставі відведення земельних ділянок для несільськогосподарських потреб, інвентаризації земель землевласників і землекористувачів; виділення земельних часток (паїв) у натурі з виготовленням державних актів на право приватної власності на землю власникам сертифікатів.

В області нараховується 2,1 тис. га зрошуваних сільськогосподарських угідь. Площа угідь, на яких необхідно виконати комплексну реконструкцію зрошувальної мережі, становить 0,3 тис. га. Реконструкція викликана необхідністю ремонту та відновлення насосного обладнання й дощувальної техніки. У власності й користуванні юридичних і фізичних осіб перебуває 116,1 тис. га осушених сільськогосподарських угідь [3]. Для поліпшення меліоративного стану цих земель необхідно провести реконструкцію осушувальної мережі на площі 5,4 тис. га [3].

У користуванні сільськогосподарських підприємств перебуває 32,7 % земель від загальної площі. З аналізу розподілу земель у розрізі землекористувачів і власників землі видно, що найбільша питома вага земель перебуває у власності й користуванні громадян – 39,1 % від загальної площі земель, у тому числі наданих для:

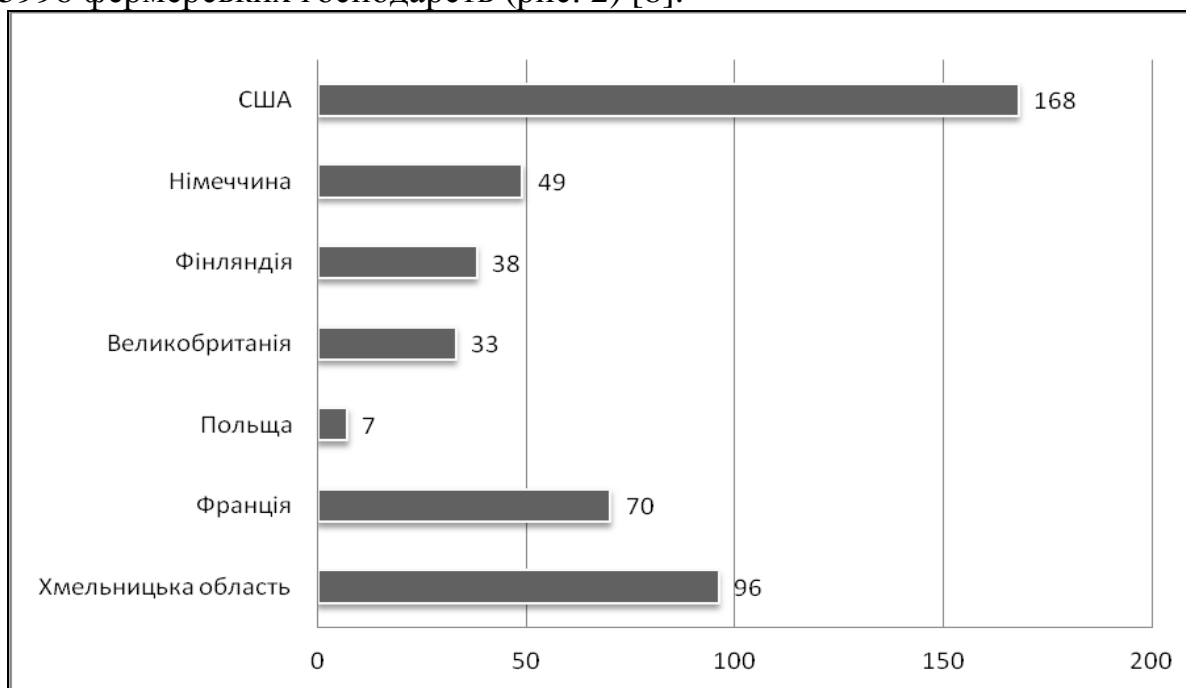
- ведення фермерського господарства – 6,8 %;
  - ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 15,9 %;
  - особистого селянського господарства – 7,2 %;
  - будівництва й обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд – 3,8 %;
  - ведення садівництва – 0,2 %;
  - дачного та гаражного будівництва – 0,02 %;
  - городництва – 0,3 %;
  - сінокосіння та випасання худоби – 4,6 %;
  - здійснення несільськогосподарської підприємницької діяльності – 0,09 %
- [3].

У світовій науковій літературі фермерів визначають за двома критеріями: використання сімейної праці та часткова чи повна передача права власності, землекористування або управління до наступного покоління.

Більшість ферм у світу є сімейними фермами, вони різняться за розміром від 1 га до 10000 га. Самі фермери, як й агрохолдинги, прагнуть до збільшення ц укрупнення, світові тенденції показують, що дрібних господарства стає все менше, а великих господарства стає дедалі більше [11].

Так, за даними 2016 р., у середньому на одне фермерське господарство Хмельницької області припадає 96 га [6]. Так, наприклад, у США чисельність фермерських господарств становить 2,2 млн; вони володіють 89 % усіх земель; середній розмір ділянки – 168 га. У Німеччині сільське господарство більш ніж на 90 % складається із сімейних ферм, чисельність яких становить 300 тис.,

середній розмір – 49 га. У Фінляндії сільське господарство практично на всі 100 % фермерське, у цій країні є 60 тис. сімейних ферм із середнім розміром землі – 38 га. Характерною рисою французьких господарств є невеликі розміри – в межах 10–50 га. У Великобританії близько $\frac{2}{3}$ сільгоспугідь перебувають у власності фермерів, яких налічується в країні близько 250 тис.; у середньому в розпорядженні одного фермера є земельна ділянка площею 70 га. У Республіці Польща базою аграрної галузі є невеликі фермерські господарства, які обробляють близько 7 га землі, 61 % площі країни обробляють 135996 фермерських господарств (рис. 2) [8].

Рис. 2. Порівняння середніх розмірів фермерських господарств Хмельницької області із фермерськими господарствами інших країн, 2015 р., га

Джерело: побудовано автором за джерелом [6, 8].

Взаємозв'язок природних та економічних процесів проявляється під час виробництва аграрної продукції, у тому числі фермерськими господарствами, і полягає в тому, що аграрне виробництво є сировинною базою (табл. 1). Переробка цієї продукції належить до промислового виробництва. Для того, щоб фермер не продавав свою продукцію у вигляді сировини, тим більше за ціною, яка не відшкодовує витрат, він має практично заснувати або освоїти нове промислове виробництво, а для цього, крім капіталу, необхідні ще й нові специфічні знання та час. Одному фермеру налагодити таке виробництво фактично неможливо, особливо за малого розміру ФГ [1].

Аналіз сформованої господарської практики більшості сільськогосподарських регіонів країни показує, що стійким економічним становищем відрізняються ті фермерські господарства, які активно вдаються до заходів державної підтримки, в достатній мірі оснащені матеріально-технічною базою та фінансовими засобами, а також вирішили проблеми зі збутом своєї

продукції. У зв'язку із цим для дальшого підвищення ефективності ФГ Хмельницької області потрібне формування та реалізація обґрунтованої концепції державного регулювання, яка покликана забезпечити дальше збільшення бюджетного фінансування та пільгового кредитування фермерів, встановлення фіксованих цін на сільськогосподарську продукцію, що реалізують за напрямами держзамовлення, створення інфраструктури збуту виробленої фермерами продукції, активне технічне оновлення матеріальної бази господарств, а також підвищення освітнього рівня та професійної кваліфікації фермерів Хмельниччини.

Таблиця 1

Виробництво продукції сільського господарства за категоріями господарств Хмельницької області (у постійних цінах 2010 р., млн грн)

Показник	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р. у % до	
							2005 р.	2010 р.
Сільськогосподарські підприємства								
Продукція сільського господарства	2260,7	3769,5	5956,8	6626,6	8340,0	7053,4	312,0	187,1
Продукція рослинництва	1749,5	3086,3	4755,1	5047,7	6578,8	5395,5	308,4	174,8
Продукція тваринництва	511,2	683,2	1201,7	1578,9	1761,2	1657,9	324,3	242,7
у тому числі фермерські господарства								
Продукція сільського господарства	250,9	447,9	653,7	734,6	825,5	707,3	281,9	157,9
Продукція рослинництва	215,8	384,1	565,7	633,8	725,6	611,1	283,2	159,1
Продукція тваринництва	35,1	63,8	88,0	100,8	99,9	96,2	274,1	150,8
Господарства населення								
Продукція сільського господарства	4734,8	4606,8	5205,4	4896,0	4951,6	4545,3	96,0	98,7
Продукція рослинництва	2680,2	2561,2	3225,1	2924,7	3073,3	2736,0	102,1	106,8
Продукція тваринництва	2054,6	2045,6	1980,3	1971,3	1878,3	1809,3	88,1	88,4

Джерело: складено автором за джерелом [6].

Як свідчать дані табл. 2, у ФГ збільшилося виробництво більшості основних сільськогосподарських культур і продукції тваринництва. В основному це пов'язано із збільшенням кількості ФГ і розширенням їхнього земельного банку, що позитивно впливає на розвиток фермерського руху в цій області. При цьому більшість господарств фермерського типу розвиваються переважно завдяки своїй наполегливій праці, ніж завдяки підтримці держави та її представників.

Таблиця 2

Динаміка виробництва основних видів сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах Хмельницької області, тис. т

Види продукції	2005р.	2010р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2015 р. у % до	
							2005р.	2010р.
Зернові культури	137,0	189,5	285,0	263,6	288,8	255,8	186,7	135,0
Цукрові буряки (фабричні)	106,3	196,8	225,2	68,9	144,6	76,9	72,3	39,1
Соняшник	0,2	5,7	9,2	6,2	9,6	6,9	3450,0	121,1
Картопля	0,3	1,4	2,2	54,8	1,0	0,5	166,7	35,7
Овочі	0,9	2,7	7,0	6,5	7,0	1,6	177,8	59,3
Плоди та ягоди	0,5	2,8	3,3	2,5	2,4	2,8	560,0	100,0
М'ясо (у забійній масі), тис.т	1,0	2,2	3,0	3,5	3,1	2,4	240,0	109,1
Молоко, тис.т	8,5	8,4	14,9	18,3	20,0	20,5	241,2	244,0
Яйця, млн.шт	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Джерело: складено автором за джерелом [6].

В основному великі ФГ вирощують зернові культури, соняшник, цукрові буряки, а з продукції тваринництва – м'ясо, молоко та яйця. Водночас малі ФГ спеціалізуються в основному на нішевих продуктах, вирощуючи овочі, плоди та ягоди, картоплю, а середні ФГ концентрують увагу на вирощуванні більш прибуткових видів продукції (зернові й технічні культури).

Удосконалення управління виробництвом продукції рослинництва – важливий резерв зростання його ефективності. Процес раціоналізації управління включає розробку комплексу організаційно-технічних і соціально-економічних заходів, які забезпечують ефективніше використання землі, робочої сили, техніки й інших ресурсів, створення сприятливих умов праці та побуту працівників, упровадження нових технологій [5].

Розвиток ФГ Хмельницької області значною мірою залежить і від тенденції їхнього розвитку в цілому в Україні. У табл. 3 наведено дані, що свідчать про тенденцію розвитку ФГ України та Хмельницької області.

Таблиця 3

Кількість юридично зареєстрованих фермерських господарств України та Хмельницької області (на початок року)

Показник	2012р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2012 р., %	2020 р. (прогноз)
Фермерські господарства України	47271	47374	47457	47356	43743	92,54	40478
Фермерські господарства Хмельницької області	1540	1552	1564	1558	1600	103,90	1662

Джерело: складено автором за джерелом [6].

У цілому в Україні спостерігаємо тенденцію до зменшення кількості ФГ, це пояснюється тим, що не в усіх областях успішно розвивається фермерський

рух. На відміну від загальної ситуації в країні, у Хмельницькій області йде поступове збільшення численності ФГ. Проаналізувавши закономірності розвитку, можемо зробити висновок, що у 2020 р. кількість ФГ в Україні зменшиться, а в Хмельницькій області збільшиться, особливо, якщо Уряд і Міністерство аграрної політики та продовольства розроблять цільову програму підтримки саме ФГ, а також допустять до участі в тендерах на місцевому рівні.

Збільшення кількості фермерів можливе на базі селян-одноосібників, оскільки більшість селян не використовують свої земельні ділянки (паї) для ведення сільського господарства, а здають їх в оренду, одержуючи при цьому орендну плату від 3 до 12 % від нормативної вартості земельного паю, інші вирощують продукцію для власного забезпечення й дрібної торгівлі.

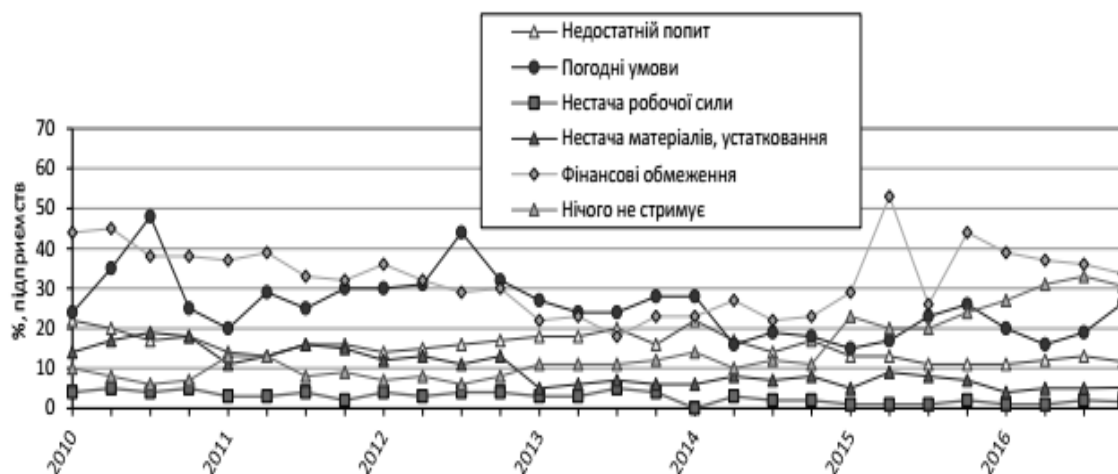
Рис. 3. Розподіл сільськогосподарських угідь Хмельницької області за категоріями землекористувачів у 2015 р., тис. га

Джерело: побудовано автором за даними джерела [6].

Аналізуючи рис. 3, ми визначили структуру розподілу земельної площі сільськогосподарських угідь: 46 % – це приватні підприємства, 38 % – землі для ведення підсобного господарства, ФГ займають тільки близько 10 %. Землі громадян можуть стати плацдармом, на якому можна ще створити ФГ, що частково пояснює наш прогноз, який подано в табл. 3, про тенденцію збільшення ФГ у Хмельницькій області.

Державною службою статистики України протягом 2010–2016 рр. було проведено опитування багатьох представників аграрного сектора у співвідношенні до всіх категорій виробників про фактори, які стримують їхній виробничий потенціал, й очікування сільськогосподарських підприємств щодо перспектив розвитку їхньої ділової активності (рис. 4) [4].

Ці результати певною мірою підтверджують описану вище ситуацію про те, що основною проблемою ФГ є фінансові обмеження та погодні умови, але, на нашу думку, тут немає ще одного елемента: простота ведення бізнесу.

Рис. 4. Фактори, що стримують виробництво в сільськогосподарських підприємствах України

Джерело: [4].

Висновки. З дослідження стану та проблеми розвитку ФГ на прикладі Хмельницької області випливає, що для розвитку ФГ у цьому регіоні є великий потенціал, який в основному базується на селянах; для збільшення кількості ФГ і підвищення їхньої конкурентоспроможності необхідно забезпечити державну підтримку розвитку господарств цього типу. Уважаємо, що для розв'язання цих проблем потрібно вирішити такі питання:

- 1) одержання кредитів під низький відсоток;
- 2) розробити й реалізувати програму страхування врожаїв на обласному рівні;
- 3) допустити ФГ та їхні об'єднання до участі в районних та обласних програмах тендерів;
- 4) забезпечити створення й функціонування консультаційного центру на базі Хмельницької обласної державної адміністрації для аграріїв;
- 5) проводити круглі столи, семінари, конференції у тристоронньому форматі з представниками аграріїв, влади та науковців.

Поряд із розвитком власного агробізнесу більшість фермерів будуть розвивати свої сільські території й територіальні громади, частково вирішуючи проблему безробіття, оскільки фермери утримують себе, а також свої сім'ї. В іншому випадку відбудеться укрупнення підприємств, як результат Хмельницька область може зазнати певних втрат нарахувань до бюджету податків і зіткнутися із ще більшою проблемою безробіття на селі.

Список використаних джерел

1. Гаврилюк Л. А. Розвиток фермерського господарювання / Л. А. Гаврилюк // Зб. наук. пр. Уманського ДАУ. – 2007. – Вип. 57. – С. 279–286.

2. Горіховський М. В. Перспективи розвитку фермерських господарств у Хмельницькій області / М. В. Горіховський // Development of social and economic systems in a global competitive environment : International scientific-

practical conference, 26 Februarie 2016. – Universitate De Stat Din Moldova. – Chisinau, 2016. – pp. 1–3.

3. Офіційний веб-сайт Головного управління Держкомзему у Хмельницькій області. Звіт про наявність земель та їх розподіл за власниками землі, землекористувачами, угіддями та видами економічної діяльності у Хмельницькій області станом на 01.01.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gudazru-khm.gov.ua>.

4. Очікування сільськогосподарських підприємств у IV кварталі 2016 року щодо перспектив розвитку їхньої ділової активності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Прокопчук Л. М. Управлінські заходи впливу на ефективність виробництва продукції рослинництва / Л. М. Прокопчук // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». – 2015. – № 2. – С. 253–262.

6. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2015 рік / за ред. Л. О. Хамської. – Хмельн. : Головне управління статистики у Хмельницькій області, 2016. – 408 с.

7. Ступень М. Г. Вдосконалення використання земель населених пунктів в умовах ринку : монографія / М. Г. Ступень, М. Д. Лесечко. – Львів : Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України, 2004. – 238 с.

8. Табінський В. А. Аналіз стану фермерських господарств в Україні / В. А. Табінський, Є. О. Колеснік, І. С. Сіліна // Молодий вчений. – 2016. – № 6(33). – С. 111–115.

9. Чикуркова А. Д. Тенденції розвитку малих підприємницьких структур в Хмельницькій області / А. Д. Чикуркова // Сталий розвиток економіки. – 2012. – № 4. – С. 102–108.

10. Barrett C. B. On price risk and the inverse farm size-productivity relationship / C. B. Barrett // *Journal of Development Economics*. – 1996. – Vol. 51. – Issue 2. – pp. 193–215.

11. Barrett C. B. Reconsidering conventional explanations of the inverse productivity-size relationship / C. B. Barrett, M. F. Bellemare, J. Y. Hou // *World Development*. – 2010. – Vol. 38. – No. 1. – pp. 88–97. DOI: 10.1016/j.worlddev.2009.06.002.

12. Assunção J. J. Testing household-specific explanations for the inverse productivity relationship / J. J. Assunção, L. H. B. Braidão // *The American Journal of Agricultural Economics*. – 2007. – Vol. 89. – No. 4. – pp. 980–990. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8276.2007.01032.x>.

13. van Vliet J. A. Demystifying family farming: Features, diversity and trends across the globe / J. A. van Vliet, A. G. T. Schut, P. Reidsma, K. Descheemaeker, M. Slingerland, G. W. J. van de Ven, K. E. Giller // *Global Food Security*. – 2015. – № 5. – pp. 11–18. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.gfs.2015.03.001>.

14. Collier P. African agriculture in 50 years : smallholders in a rapidly changing world? [Electronic resource] / P. Collier, S. Dercon. – Mode of access :

<http://www.fao.org/3/a-ak983e.pdf>. DOI: 10.1016/j.worlddev.2013.10.001.

15. Lamb R. L. Inverse productivity: land quality, labor markets, and measurement error / R. L. Lamb // *Journal of Development Economics*. – 2003. – Vol. 71. – No. 1. – pp. 71–95.

16. Dercon S. Income portfolios in rural Ethiopia and Tanzania: choices and constraints / S. Dercon, P. Krishnan // *Journal of Development Studies*. – 1996. – Vol. 32. – No. 6. – pp. 850–875.

References

1. Havryliuk, L. A. (2007), Rozvytok fermerskoho hospodariuvannia. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho DAU*, vol. 57, pp. 279–286.

2. Gorikhovskyi, M. V. (2016), Prospects for development of farms in Khmelnytsky region. *Development of social and economic systems in a global competitive environment*, Universitate De Stat Din Moldova, Chisinau, Republica Moldova, Februarie 26, pp. 1–3.

3. The official site of State Committee for Land Resources of Ukraine (2010), The report on the presence of lands and their distribution by land owners, land users and economic activities in Khmelnytsky region as of 01.01.2010, available at: <http://gudazru-khm.gov.ua>.

4. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2016), Waiting agricultural enterprises in the fourth quarter of 2016 regarding perspectives of the development of their business activity, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Prokopchuk, L. M. (2015), Administrative measures effect on crop production. *Visnyk KhNAU. Serii: Ekonomichni nauky*, no. 2, pp. 253–262.

6. Main Department of Statistics in Khmelnytsky region (2016), Statystychny shchorichnyk Khmelnytskoi oblasti 2015. Statystychnyi zbirnyk [Statistical Yearbook of Khmelnytsky region in 2015], Department of Statistics in Khmelnytsky region, Khmelnytskyi, Ukraine.

7. Stupen, M. H. (2004), *Vdoskonalennia vykorystannia zemel naselenykh punktiv v umovakh rynku* [Improving the use of land settlements in the marketplace], Lvivskiy rehionalnyi Instytut derzhavnoho upravlinnia Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy, Lviv, Ukraine.

8. Tabinskyi, V. A., Koliesnik, Ie. O. and Silina, I. S. (2016), Analysis of the state farms in Ukraine. *Young scientist*, no. 6(33), pp. 111–115.

9. Chykurkova, A. D. (2012), Tendencies of development of small enterprise structures in the Khmelnytsky region. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 4, pp. 102–108.

10. Barrett, C. B. (1996), On price risk and the inverse farm sizeproductivity relationship. *Journal of Development Economics*, vol. 51, issue 2, pp. 193–215.

11. Barrett, C. B., Bellemare, M. F. and Hou, J. Y. (2010), Reconsidering conventional explanations of the inverse productivity-size relationship. *World Development*, vol. 38, no. 1, pp. 88–97. DOI: 10.1016/j.worlddev.2009.06.002.

12. Assunção, J. J. and Braido, L. H. B. (2007), Testing household-specific explanations for the inverse productivity relationship, *The American Journal of*

Agricultural Economics, vol. 89, no. 4, pp. 980–990.
DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8276.2007.01032.x>.

13. van Vliet, J. A., Schut, A. G. T., Reidsma, P., Descheemaeker, K., Slingerland, M., van de Ven, G. W. J. and Giller, K. E. (2015), Demystifying family farming: Features, diversity and trends across the globe. *Global Food Security*, no. 5, pp. 11–18. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.gfs.2015.03.001>.

14. Collier, P. and Dercon, S. (2009), African agriculture in 50 years: smallholders in a rapidly changing world? [Online], available at: <http://www.fao.org/3/a-ak983e.pdf>. DOI: 10.1016/j.worlddev.2013.10.001.

15. Lamb, R. L. (2003), Inverse productivity: land quality, labor markets, and measurement error. *Journal of Development Economics*, vol. 71, no. 1, pp. 71–95.

16. Dercon, S. and Krishnan, P. (1996), Income portfolios in rural Ethiopia and Tanzania: choices and constraints, *Journal of Development Studies*, vol. 32, no. 6, pp. 850–875.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Горіховський М. Розвиток фермерських господарств і їхнє місце в аграрному виробництві регіону [Електронний ресурс] / М. Горіховський // *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. – 2017. – Vol. 3. – No. 1. – pp. 67–79. – Mode of access : www.are-journal.com.

Style – Harvard:

Gorikhovskiy, M. (2017), Development of farms and their place in agricultural production area. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 3, no. 1, pp. 67–79, available at: www.are-journal.com.